

Amb més deler

Sebastià Perelló

*Nous habitons le monde des oeuvres d'une façon
qui ne souffre pas d'être partielle, mutilée,
incertaine —mais seulement, à l'occasion,
d'apprendre sur le vif que quelque chose
de plus risque de nous être ôté.*

Judith Schlanger

Deia Josep Pla que en literatura un tampoc no tria els seus pares, i devia ser la seva manera de parlar de l'ansia de la influència. Un que escriu, segurament, pot fer-se adoptar fins al punt d'arribar a creure que en els progenitors hi ha no sé què que recorda el fill que els ha abraçat. Però no es tracta aquí de fer servir acrobàcies retroactives, ni jocs paradoxals per tal de convocar el desig foixià de Llull, ni de malbaratar l'ordre de filiació. No ens mou el plagi anticipat de Bayard, tot i que tampoc no ens deixarem estovar per l'ordre immutable d'un cànon permanent. Tampoc no cal retreure una llibertat de lectures per tal de legitimar el Llull com a *primer gran poeta*, que vol fer comparèixer Foix en el cànon literari català, perquè és el mateix poeta de *Sol i de dol* qui denuncia la mitificació a la qual s'ha sotmès el que ell anomena el *genial polígraf*. És en la seva obra d'actualitat vivent que vol aparellar aquella figura de la Naixença quan escriu sobre Ramon Llull als anys trenta. Fins i tot decanta les mistificacions de l'alquimista, les lectures dels romàntics del catalanisme, i les manipulacions dels surrealistes o quan el reclama el lul·lisme herètic i segons quines torsions s'apliquen al seu misticisme. Amb Benda té les seves reserves davant un Llull intel·lectual, perquè afirma que fins i tot en l'*Ars magna* fou un poeta. I qualsevol afany d'endossar-li segons quina mena de quietisme s'enfronta al Foix que defensa el realisme de Llull i la seva voluntat d'acció. És en la trunyella que fan l'home d'acció i el contemplatiu, en la seva unitat indestruable on Foix assenta el geni lul·lià i que ell no

arriba a acordar. I viu i escriu aquesta escissió, que d'alguna manera és la seva diferència contemporània.

S'ha parlat molt sobre el paper de la literatura en el projecte missional de Llull i s'ha insistit, per tal de desfer la troca mítica que embolcalla la seva figura, sobre la finalitat apologètica de les seves estratègies literàries. Que allò que realment importa i constitueix el bessó lul·lià és la doctrina, que l'expressió literària només és una maniobra retòrica, que d'altra banda sembla indestruable de la seva filosofia i el seu pensament. I aquí, d'altra banda, sembla que mai no entenen la retòrica com una dimensió de l'activitat de pensar. La literatura només seria un dispositiu, un espai de transició que pretén mobilitzar el lector, però sobretot el creient. En definitiva, una mediació que s'apropia des de l'apologètica (que d'altra banda no deixa de significar des de l'etimologia un emplaçament de defensa contra un atac) del discurs literari. I cerca provocar una transformació moral i ètica. Vol estimular una militància. Només incita a compartir el text literari d'una manera específica entre moltes d'altres. I per ventura cal recordar que la literarietat que només cerca justificació en ella mateixa és un episodi breu de la contemporaneïtat. Són molts, encara ara, que han cregut que l'art té una altra meta que no és l'art mateix. Tot això, per tal de posar ben a la vista l'ambivalència entre apologètica i literatura, i no descartar que Llull cerqui l'*audiència literària*. En aquest sentit quedaria plenament justificada la seva recerca formal per la contemplació i l'acció en defensa d'un posicionament religiós i filosòfic ben concret i que ha delimitat el lul·lisme. Però hem d'afegir que no fa res que no s'hagi fet al llarg de la història del que solem anomenar de manera poc precisa *literatura*. Tal vegada cal recordar que segons quines concepcions del sistema literari són difícils d'aplicar si volem anar més enllà de la nostra estricta contempo-

raneïtat. Dir que en aquest cas la literatura només seria un embolcall, que no és el seu primer propòsit, que de la manera en què s'articulen forma i doctrina només en podem extreure unes idees retòriques que mai no constitueixen un discurs pròpiament literari, o que en alguns casos, en algunes obres, podem arribar a dir que allò que té de literatura només és una hipertròfia formal que tanmateix no ens permet assignar-lo al sistema literari, seria aplicable a bona part del que s'ha escrit, i que de fet llegim com a *literatura*, abans del segle XIII.

Després de Jordi Rubió són molts els qui han volgut desfer la lectura de Lull com a autor literari i que han volgut desmuntar la seva funció simbòlica com a figura fundacional i creador de la llengua literària. De fet, sabem que aquesta idea és una proposta del segle XX lligada al projecte d'edició de les seves obres que el volia convertir en representant internacional de la cultura catalana, de la mateixa manera que ho són Dante, Shakespeare, Cervantes o Goethe. Sembla que només es tractava d'aclarir que no ha contribuït al desenvolupament històric de la literatura catalana i que no el podem reduir a una mera funció simbòlica. I no cal afegir-hi res més: la finalitat sempre és fer accessible el missatge de salvació al servei de l'Art, que qualsevol estratègia és en aquest sentit instrumental, i que la literatura sempre és una segona intenció.

Tot i això, potser cal valorar el discurs lul·lià que des de la posteritat s'incorpora a la formació textual del corpus literari. Que Lull no faci una proposta literària no implica descartar el canvi epistemològic, i considerar la seva ambigüitat, que fa que aquests textos i les seves lectures es consolidin en el sistema literari català. Considerar-los des de la perspectiva de la recepció no els invalida en aquest corpus, encara que aquestes lectures i les propietats que adjudiquen en aquestes obres no siguin pròpies de la seva producció. Que la seva intenció primera fos una no cancel·la la seva modificació conceptual. I podem tenir ben clar l'afany d'aquesta metamorfosi que vol integrar-los en un relat històric i literari. S'inclou en el projecte renaixentista de la burgesia nacional que es conforma cap a final del segle XIX i que vol convertir Lull en una figura fundacional. Un origen, una primera pedra, que permeti una definició d'identitat nacional. El fet de trasmudar-lo en literatura és el mecanisme i el nucli d'aquesta operació. Aquesta reorganització no nega de cap manera l'anacronisme. Però desautoritzar-la sembla voler concebre la literatura des d'un valor absolut, i oblida que és precisament la *literatura* allò que descentra i

vampiritza, desarticula, desencamina i extravia si l'entendem lluny d'essencialismes i des d'una perspectiva cultural. És en aquest punt de redefinició contínua i de reavaluació sense aturall des d'on volem pensar precisament la literatura en la qual Lull tendria el seu lloc i la manera de reivindicar-lo de Foix. Un sistema d'interacció que inclou la producció i la recepció, la lectura a la qual sotmeten els seus textos, i que no deixa fora pràctiques i processaments discursius que tanmateix no neguen la classificació original, ni les demarcacions que en puguin fer els diversos camps de coneixement. La literatura també és aquesta manera de fer circular i fer bellugar els textos. I fins i tot inclou convertir Lull en un monument, en un text de cultura que s'inscriu en la seva organització, perquè és una manera d'incorporar-lo a la memòria col·lectiva. S'entenen, d'altra banda, les altes exigències que el volen delimitar en el seu context històric i cultural, però cal fer-se càrrec que també és allò que s'hi afegix des dels plantejaments d'una literatura que lliga caps a final del segle XIX i s'exposa des de la seva emergència. Lull també és les seves adherències. I aquesta totalitat contradictòria és la molla de la història de la literatura catalana, perquè conforma el seu imaginari. I en aquest constructe Lull és l'origen.

Des d'una altra perspectiva, cal tenir present que aquesta operació podria tenir sentit a partir de la idea de la producció del saber. Entre la filosofia i la literatura, des del debat permanent entre filosofia i retòrica, deixant de banda la separació de les disciplines que es produeix progressivament i de manera categòrica al llarg del segle XIX, podem entendre que Lull s'insereix en la reivindicació d'alteritat de la *literatura* i en la seva manera d'esbiaixar-se. És ara que el Lull de Foix com a actualitat vivent, des del conflicte costant i la seva diferència polèmica, des de l'ànsia de cercar-lo en les seves marques més fluctuants i irresoltes, des dels forats i des de la seva versatilitat, des de la tensió que exerceix sobre les forces discursives, és concebible. El text literari medieval, entre el document i el monument, és difícil de distingir d'altres pràctiques discursives, i té dimensions múltiples. Sense entrar en discussió sobre les premisses epistemològiques, apologètica i literatura serien indistinguibles i una cosa semblant passa si allò que s'ha de determinar és la historicitat i la literarietat de les cròniques, per exemple. És des d'aquest caràcter complex i múltiple que Lull és abordable més enllà dels contractes de lectura entre el text i la seva audiència medieval. També cal tenir present el perill de voler identificar una restitució

pura del text original, descartant la nebulosa de gèneres i formes literàries que es barregen, quan sabem que el text sempre compareix lligat a les conviccions editorials i a l'hermenèutica de l'època de la seva lectura, més enllà del seu moment de creació.

Quan Foix, als anys trenta, afirma que, entre nosaltres, els poetes són els qui més deuen a Llull, fa un gest canònic d'apropiació i marca les fites d'una filiació. I quan afirma que és més actual que molts escriptors d'avui no només fa una proposta literària, perquè en l'ambició d'unitat lul·liana hi veu un temperament polític i la seva universalitat. Però situa el seu lirisme i la seva intuïció genial en el bessó de l'efígie capaç de vehicular les idees fonamentals del catalanisme universalista que defensa el Foix dels anys trenta. N'és la seva naixença, de la mateixa manera que Verdaguer pot representar la seva renaixença. Per això en l'ideari foixià, en la imatge de Llull, l'home, el poeta i el polític són una unitat. En aquest sentit, allò que importa no és la natura dels textos, ni fins i tot allò que ens puguin fer, sinó allò que en feim. No és allò que diu, sinó allò que fa, allò que pot arribar a fer, la seva força en el llenguatge. És quan el text s'alça com una activitat. La força del dir. I aquí la literatura ja és una acció, una activitat. Foix diu que Llull és un polític absorbit per la idea d'unitat en Déu i la parangona a la territorial dels grans conqueridors. I és per això que parla de Llull com un avançat, però també com un realista que té en el seu horitzó d'expectatives consideracions pràctiques en les quals involucra la seva activitat literària. És en la manera pròpia de trunyellar els ideals de contemplació i la voluntat d'acció que actuen els seus textos com a mirall del segle xx, des dels ulls de Foix. I que són a les arrels de la seva ànsia d'acordar raó i follia. El farà representatiu, *fons et origo*, del tipus temperamental de l'home català, a partir de consideracions antropològiques boirosses sobre raça i manera de ser, capaç de jugar seny i rauxa. En Llull, Foix hi cerca la síntesi del dualisme líric i racional, un lirisme despulcat que troba la seva compensació en un racionalisme equilibrat, i que identifica amb una constant entre les grans personalitats que ell considera característiques de la nostra terra. És el *català genèric*. La diferència catalana, la seva excentricitat. Llull és la nostra originalitat. D'altra banda, afirma que aquesta imatge de Llull és assimilable als corrents de tradició romàntica de la contemporaneïtat: de les més classicistes a les del superrealisme. I és la seva manera d'incorporar-lo a l'actualitat. Furiós d'unitat i de síntesi és el Català i

és des d'aquesta imatge de voluntat i fervor que l'obra lul·liana irradia sobre el present. I quan afegeix que l'obra lul·liana pot produir i produeix gaudi estètic, assenyala que és des de la consideració artística que Llull pot fer el paper que li assigna. Per això la creació artística assoleix aquest espai nuclear, i en aquest marc l'obra literària s'ha de tenir en compte com a essencial. A més, troba en alguns lul·listes contemporanis, com Guillem Forteza, l'argument que des de la mateixa obra retòrica de Llull la teoria que proposa és plenament justificable.

Però Foix va més enllà quan relaciona l'ambició de la poesia amb el coneixement, quan connecta poesia i revolució i identifica el poeta amb un evadit. És quan Llull tornarà a fer el seu paper a l'auca, i el presenta com un antiburgès, fins i tot serà l'anti-Richelieu, que refusa la jerarquia i des de la tradició romàntica identifica l'home d'acció i el poeta, fins i tot el converteix en un pecaminós per complaença verbal, per sensualitat rítmica i conclou: "Jo li estimo aquests pecats". Però, sobretot, atorga a l'obra lul·liana la capacitat de transformar una forma de vida per una forma de llenguatge, si ens permetem abusar de la definició de Meschonnic. El lul·lisme no és una doctrina, és una posició. I Llull és, en aquest punt, un fervor instintiu literari. "La seva ambició d'unitat és de poeta", diu, tot i saber que no deixa de ser una figura polièdrica. Però és el poeta qui li atorga la seva universalitat i la seva capacitat de representació. És el poeta i la seva fúria de coneixement, d'altra banda, qui l'acosta en aquell que afirma: "no em satisfà d'anomenar-me poeta, ans investigador en poesia". En aquell qui hi veu clar quan dorm i que en Llull, hi veu una sola realitat. Ara ja no és possible en Llull separar el poeta de l'apòstol. Perquè és una totalitat: "Llull no és el polígraf que parla de tot per amor de la saviesa, sinó que ho aprèn tot per amor a la coneixença". I l'identifica amb una catedral gòtica quan el presenta com una figura que s'afanya a exaltar plàsticament el Creador. Llull ja és aquí una arquitectura de la passió. És quan es fa visible en Foix, no l'ànsia d'influència, sinó la necessitat de conjunció, de semblança obscura, amb aquesta figura fundacional amb la qual troba el fonament a la seva perplexitat meravellada, la seva figura meditativa i errant, la barreja de serenitat i exploració que el conforma, la seva poètica que prova de sintetitzar aventura i harmonia. De la mateixa manera que en Llull s'integren contemplació i predicació. No debades, Pere Gimferrer, amb relació a *Sol i de dol*, parla d'un sistema de pensament. Un poeta, un filòsof i un arquitecte: la unitat foixiana que cerca en

Llull el seu horitzó capaç de delimitar una tradició pròpia segons el concepte d'Eliot. Com si la pretensió fos inserir-se en Llull. Un que inventa els seus predecessors. Més i tot, com si Llull l'anticipàs i fos possible llegir les audàcies foixianes en la trama i l'ordit de la llengua de Llull. No n'és un esclau, de

l'autor del *Llibre d'Amic e Amat*, Llull és el seu camí celeste. Perquè Foix també vol ésser sant i heroi, vol aconseguir aquell "compromís entre el seny clar, i el deler de mes fibres". El seu desordre organitzat vol aparellar-se a la il·luminació lul·liana i, en el geni individual del barbaflorit, hi veu la possibilitat de

crear un mite català. No hi fa res, ara, si Llull no tenia cap intenció fundacional, però s'institueix com a font viva, fulgurant, i ja ho sabem, "tot llenguatge és saó d'una parla comuna".

No crec que la traça de Llull en Foix s'hagi de cercar en la seva presència epigràfica, ni tan sols en els seus articles dels anys trenta, com tampoc no veig clar que hi hagi un Foix que escrivé assaig que reclama un Llull realista per interessos relacionats amb el nacionalisme, i un Foix poeta que, vinculat al surrealisme, reivindica un altre Llull que pugui servir d'emblema a la tensió poètica entre raó i follia. Foix cerca fer-se una tradició pròpia, per això converteix Llull en una latència seva, una vocació, i per això també cal anar a cercar en Llull l'eixutesa foixiana, molt més que no en March o en l'obra de Petrarca, cal cercar, a més, en l'obra de Llull, el fil que ens ha de portar a la complexitat de Foix, quan cerca fondre en una expressió única la veu popular i els usos cultes i la meravella de la novetat que li proporcionen les avantguardes, sense que mai no s'arribi a casar amb ningú. Perquè, cal insistir-hi, el poeta sempre és un evadit. Aquell que alhora ho aplega i ho escampa.

No crec que la intenció de Foix fos crear una imatge simplificada d'un Llull literat, més aviat acceptaria la tradició actual d'un Llull apologètic i doctrinari inseparable del literari. O viceversa. Lola Badia afirma que en l'obra lul·liana no hi ha literatura, sinó expressió literària. I s'ha dit per pa i per sal que fa ús d'aquesta expressió per tal de servir la ciència, tot i que també sabem amb Pring-Mill que el podem llegir des d'una posició que entén una voluntat de transformar la ciència en literatura. Que hi ha camins diversos per tal d'accedir-hi, ja sigui el lul·lisme de l'Art o el discurs espiritual sobre una experiència religiosa. Foix s'avendria amb la imatge que genera aquesta afirmació de Lluís Solà: en Llull ja hi ha totes les modulacions de la veu. O quan afirma que el principi i l'objecte de l'activitat literària de Llull és admirar-ho tot, comprendre-ho tot. El disseny implícit de tota filosofia, de tota poesia. Perquè Foix assumeix l'afany de Llull a la revelació i a la il·luminació. Per això reclama el poeta, que mai no és reduïble a aquell que s'abeura, tal com diu ell, en els estanyos mòrbids de la retòrica, i alhora acceptaria el que compareix en paraules d'Anthony Bonner: "el Llull plasmador del català literari, ja escrit, aquell que té ben al costat les cròniques". El que és la gamma d'expressió i una força natural. El que obre un portell de les rescloses i és capaç de vivificar-nos i transformar-nos.

Llull és precisament per a Foix aquell capaç d'obrir els mons de més enllà a la cultura catalana, i dels quals no sabem res. No des de cap mena de localisme nacionalista ni disciplinari, sinó des de l'escenificació d'una conversa permanent capaç d'articular una cultura. I és aquí, per ventura, que cal assenyalar una de les formes bàsiques d'aliatge entre Llull i Foix: Roger Friedlein ha considerat central el diàleg en l'obra de Llull, que actua com un principi de producció textual, com a model literari. I va ser Gabriel Ferrater qui va assenyalar la preferència de Foix per les formes dialogades. En aquestes escenificacions de converses fan trama i ordit el mestre i el poeta que cerca el precursor. Raonar enmig d'orats i savis. D'una banda, allunyar-se del llegendari, però sense voler museïficar-lo. Convertir-lo en un espai de transmissió. Per això, quan el vol reincorporar a l'actualitat li concedeix una alta significança integradora en l'organització de la cultura i alhora una alta capacitat d'interpel·lar-nos. I aquesta operació reclamava no només redreçar la imatge lul·liana, sinó noves definicions de la *literatura*, que, d'altra banda, també ens fan falta avui mateix, perquè el gran poeta de la nostra contemporaneïtat ja sabia que la indisciplina de la literatura era el lloc més adient per tal de recanonitzar-lo al marge del lul·lisme científic. Perquè Foix ni és l'abella dels antics, ni l'aranya moderna de què parlava Swift. No pica en els clàssics i produeix mel i cera, ni és la teixidora malèfica que treu el fil de la seva originalitat. Perquè és de la filiació on arranca la seva singularitat. Amb la inquietud bellugadissa de l'abella aprèn l'art de teixir de l'aranya. I en aquest context, Llull no és només una herència, sinó una font arruixadora, un camp d'activitat i de creació. Convertir Llull en el Precursor és la manera que té Foix de voler reparar les pèrdues d'una tradició, allunyar els fantasmes de tot quant s'ha perdut en el sistema literari i cultural català. I teixir la tela, sargir-la, amb la idea que res no s'acaba de perdre del tot. Que, tal com diu Judith Schlanger, l'escriptor sempre fa tela amb allò que queda. Amb les traces. I amb les pèrdues. I no podem oblidar que la història de les lletres és un conglomerat d'obres oblidades, destruïdes, desaparegudes, negligides i fins i tot alterades. I en la voluntat d'apedaçar, per a Foix, Llull havia de ser la primera puntada.